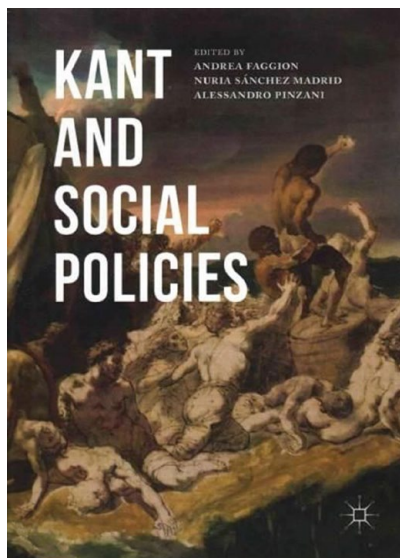

Faggion, A. – Madrid, N.S. – Pinzani, A. 2016. *Kant and Social Policies*. Palgrave Macmillan, 2016. ISBN 978-3-319-42657-0

Na sklonku roka 2016 sa ako novinka na poli odbornej filozofickej literatúry predstavila monografia *Kant and Social Policies* editorského kolektívu Andrea Faggion, Alessandro Pinzani a Nuria Sánchez Madrid. Trojica odborníkov do nej zahrnula sedem príspevkov deviatich autorov pôsobiacich na univerzitách a vedeckých inštitúciách v Brazílii, Mexiku, USA, Španielsku a Taliansku. Samotné štúdie sa zameriavajú na politický a právny rozmer filozofického odkazu Immanuela Kanta. Ich cieľom je preskúmať nielen isté nejasnosti uvedených rovín ideového dedičstva tohto mysliteľa, ale rovnako predstaviť aj aktualizáciu vybraných ideí v ére globalizácie.

Pri štúdiu Kantovej právnej a politickej filozofie sa čitateľ stretne s plejádou odborníkov, ktorí sa svojimi názormi konfrontujú s týmito oblasťami, pričom niektorí sa ku Kantovi prikláňajú a produktívne jeho idey využívajú, iní zase poukazujú na nedostatky a nejasnosti jeho prístupu. Recenzovaný zborník ponúka polemiku s viacerými z týchto autorov, čím sa do určitej miery pokúša o komplexný obraz aktuálnej podoby a nových spôsobov štúdia Kanta na uvedených poliach. Štúdie sa zameriavajú na problémy filozofického základu ľudských práv, občianskych práv, sociálnej dynamiky a oblasti globálnej

spravodlivosti.

Výskumníci na jednej strane predkladajú svoje súhlasné stanoviská s istými ideami Kanta, ako napr. s republikanizmom, považovaným za prínosný i pre súčasné diskusie o forme politického poriadku. Na druhej strane poukazujú i na nedostatky v podobe vnútorných kontradikcií a pnutí prítomných v diele tohto mysliteľa, ktoré sa vo svojich štúdiách pokúšajú rozriešiť. Tým potvrdzujú istú nemožnosť uzavrieť jeho filozofický odkaz medzi štyri „steny dejín filozofie“ (s. vi) z hľadiska hĺbky, ale i náročnosti jeho uvažovania, ktoré priťahuje pozornosť odborníkov z celého sveta i v súčasnosti.

Predkladanú publikáciu otvára štúdia americkej profesorky Susan Meld Shell (*Kant on Citizenship, Society and Redistributive Justice*), v ktorej autorka hľadá tretiu cestu medzi liberálnou a sociálnodemokratickou interpretáciou Kanta v otázke redistributívnej spravodlivosti. Autorka sa ďalej pokúša zodpovedať otázku realizácie plnohodnotného občana v súčasnom liberálnodemokratickom modeli, reflektujúc tento problém prostredníctvom diferencie aktívneho a pasívneho „občana“ u nemeckého filozofa. V neposlednom rade chce v príspevku vykresliť i úlohu moci pri začleňovaní jednotlivcov do aktívnej časti spoločnosti.

Autorka na pozadí vývoja kantovskej „vždy pretrvávajúcej“ spoločnosti prezentuje právnú povinnosť redistribuovať spoločenské statky medzi núdznych za účelom podpory sociálnej dimenzie spoločnosti. V tomto kontexte sa domnieva, že vytvorenie a existencia spoločnosti v podobe *Gesellschaft*, resp. *social union* je primárnym cieľom spoločného ľudského údely v dejinách. Aby bol dosiahnutý, musia sa uplatniť isté normatívne kritériá, ktoré autorka identifikuje prostredníctvom dvojakej ľudskej povinnosti: po prvé cez povinnosť zdieľanej vzájomnej kooperácie členov spoločnosti pod autoritou všeobecnej vôle, po druhé cez povinnosť podporovať realizáciu vonkajšej slobody jedincov ako *aktívnych* racionálnych subjektov tohto celku.

Shell v súlade s oboma povinnosťami hlbšie analyzuje vzťah (aktívneho) občana, (pasívneho) poddaného a moci, pri ktorom potvrdzuje kantovskú iniciatívu vytvoriť adekvátne podmienky pre rozvoj jedinca slobodne uvažovať a konať v podmienkach spoločnosti, ktoré sa viažu tak na povinnosti autority (vzdelávanie, sociálne a právne zázemie), ako aj na povinnosť občana rozvíjať svoje vlohy. Autorka z týchto povinností vyvodzuje vzájomnú závislosť medzi týmito troma gúrami.

Tento vzťah závislosti v istej miere objasňuje záverečná sumarizujúca myšlienka textu, kde sa píše: „[...] Z Kantovho uhla pohľadu (primerane aktualizované) je stav učenia sa – pôvodne napomáhajúci získanie samostatnosti alebo, ako by sa to mohlo nazvať, občiansky charakter, v rámci hraníc ľudských podmienok, –

podmienkou, ktorá nevyhnutne zahŕňa i vzťahy závislosti (čiastočne mladých, veľmi starých a tých [ľudí závislých od štátu, K. S.], ktorí z akejkoľvek príčiny nebudú alebo nechcú byť aktívnymi členmi spoločnosti)“ (s. 22).

Druhá štúdia s názvom *The State Looks Down: Some Reassessments of Kant's Appraisal of Citizenship*, ktorú predstavila taliansko-španielska dvojica Alessandro Pinzani a Nuria Sánchez Madrid, nadväzuje čiastočne svojím obsahom na úvodný článok. Cieľom je totiž zamerať pozornosť na vzťah aktívneho a pasívneho občianstva u Kanta s dôrazom na problém normatívnych základov tohto vzťahu a problematiku ochrany pasívnych občanov.

Analogicky k prvému príspevku Pinzani s Madrid identifikujú hraničnú pozíciu Kantovho uvažovania, v tomto prípade medzi klasickým liberalizmom a republikanizmom. V tejto rovine poukazujú na kontrast jeho právnej teórie a politického programu, kde sú prítomné dobové predsudky, no i prílišný optimizmus klasického liberalizmu. Autori vytykajú Kantovi jeho chápanie „pasívneho“ občana, spojené s kritériom jeho „kvality“ (žena, dieťa), a hodnotenie ako „závislého“ občana (ekonomické kritérium), čo je v rozpore s osvietenským chápaním pojmu občan ako takým a minimálne v prvom bode i v rozpore s Kantovým programom svetoobčianstva. Na strane druhej súhlasia s jeho ideou rovnosti „aktívnych“ občanov, predovšetkým s odstránením aristokratických prerogatív a výsad, ako aj s možnosťou rovným dielom participovať na veciach verejných bez ohľadu na veľkosť majetku.

Pre vyššie uvedené nedostatky autori uvažujú, či možno Kanta považovať za liberála. Tvrdia totiž, že napriek zavedeniu formálneho priestoru pre vlastný rozvoj jedincov, Kant ignoruje sociálny nátlak a skutočnosť, že niektoré oblasti týkajúce sa sociálneho statusu jedinca sa vymykajú spod právneho rámca, z čoho pre mnohých členov spoločnosti plynie nemožnosť dosiahnuť požadovaný status „aktívneho“ občana.

Ďalej upozorňujú na problém intervencie štátu vo vzťahu k členom spoločnosti (zdaňovanie bohatých pre zabezpečenie rýdzeho prežitia chudobných). Tu sa predstavuje sociálny spôsob uvažovania Kanta, ktorý svojou povahou prekračuje tak jeho vlastný právny rámec, ako aj koncept klasického liberalizmu v otázke vzťahu nezávislosti jedincov a štátu (v kontexte teórie minimálneho štátu).

Z uvedeného potom autori vyvodzujú, že Kant na vnútroštátnej úrovni stojí na pomedzí liberálneho a republikánskeho uvažovania, keďže štát nepovažuje iba za nástroj garancie slobody a bezpečnosti, ale aj ako výraz všeobecnej vôle, ktorej rozsah je väčší ako vôľa individua, čo sa prejavuje v legitimizácii cieľov a záujmov seba samej. Tento presah sa identifikuje pri naznačenej redistribúcii, kde všeobecná vôľa presahuje za vôľu individua a vytvára pre neho „bremeno“ nezlučiteľné s jeho „liberálnym“ oprávnením rozhodovať o sebe a svojich

pomerach nezávisle od štátu.

V ďalšej časti štúdie autori poukazujú na prekážky v otázke kozmopolitizmu a univerzálneho práva na občianstvo. Ako problematické vidia právo hospitality ako možnosť ľudí voľne sa pohybovať po zemskom povrchu, pretože sa nesmie zamietať s nárokom jedinca obývať akúkoľvek časť Zeme. Rovnako aj vytvorenie federácie štátov sa potvrdzuje ako problematické, pretože z vyššie uvedeného vzťahu práva a politického programu sa vyvodilo, že verejné právo už na vnútroštátnej úrovni eliminuje možnosť mnohých ľudí aktívne participovať na veciach verejných, čo vytvára pochybnosť o jeho aplikovateľnosti na medzinárodnej úrovni. Okrem toho ako problém na tejto úrovni vnímajú i absenciu inštitucionálneho nástroja na garanciu občianskej bezpečnosti.

Autori, načrtávajúc niektoré pozitívne i negatívne aspekty Kantovho politického a právneho myslenia, v závere zdôrazňujú, že napriek istým nedostatkom možno pozitívne zhodnotiť Kantov normatívny prístup, pretože o. i. vytvára významnú opozíciu voči súčasnému „svätému“ charakteru súkromného vlastníctva.

Brazílska výskumná dvojica Aguinaldo Pavao a Andrea Faggion vo svojej štúdii rozoberajú vzťah Kanta k ľudským právam (*Kant For and Against Human Rights*). Títo odborníci zdôrazňujú, že kľúčovým pojmom pre založenie ľudských práv je pojem autonómie, pretože vďaka nemu Kant vysvetľuje pozíciu všetkých ľudí vo svojom morálnom systéme ako účelov osebe, čo v sebe zahŕňa i hodnotu ľudskej dôstojnosti. Zároveň chápanie človeka ako účelu osebe predstavuje princíp stanovujúci najvyššiu limitujúcu podmienku slobody konania každej ľudskej bytosti.

Autori v rámci tejto práce skúmajú, či bratstvo a sociálne práva (ako druh ľudských práv) majú byť založené iba ako ľudské právo alebo je možné ich aj legitímne presadiť. U Kanta hrá prvý princíp podstatnú rolu v súvislosti s dejinným znamením, teda Veľkou francúzskou revolúciou. Kant fakticky preberá dve z troch hesiel tejto revolúcie medzi princípy vlastnej predstavy konštitúcie právneho štátu a dokument „Deklarácia občianskych a ľudských práv“, viažuci sa na túto udalosť, v istých bodoch taktiež pripomína Kantov sociálnopolitický program. Preto sa i autori rozhodli o analýzu a komparáciu, v ktorej okrem potvrdenia Kantovho prevzatia princípov slobody a rovnosti, ako pôvodných hesiel revolúcie, pristupujú k skúmaniu princípu samostatnosti, ktorý predstavuje tretí pilier rozumových princípov Kantovej predstavy právneho zriadenia. Práve jeho nejednoznačnosť privádza autorov k tomu, že u Kanta nie je úplne jasný samotný koncept autonómie ako slobody, keďže sa na jeho docielenie požaduje naplnenie i materiálnych podmienok, čo je v konflikte s pôvodnou predstavou filozofa eliminovať materiálne aspekty z napĺňania sebaurčenia človeka.

Autori, skúmajúc „Deklaráciu“ a porovnávajú ju s Kantovou diferenciou morálnych a právnych povinností, dospievajú k záveru, že tento dokument nemá dostatočne zvládnutú metodológiu, pretože mieša etické a právne princípy. Rovnako si uvedomujú, že i sociálne práva, ktoré by vzhľadom na snahy revolucionárov i Kanta mali byť relevantne definované, nemožno legitimizovať, pretože vzhľadom na svoje východisko a určenie sú nejasné.

Taliansky výskumník Alberto Pirni s príspevkom *The Place of Sociality: Models of Intersubjectivity According to Kant* nadväzuje na snahy predošlých autorov bližšie sa pozrieť na otázku sociálnych práv človeka. Východiskom jeho úvah je článok 21 „Deklarácie ľudských a občianskych práv“, kde sa píše: „Spoločnosť sa má postarať o úbohých jedincov buď zaobstaraním práce, alebo zaistením prostriedkov na existenciu tým, ktorí nie sú schopní pracovať“.

Toto pravidlo podľa Pirniho nielenže odkazuje tak na istú formu podpory v podobe prostriedkov na prežitie, ako aj na právo pracovať, no predovšetkým v sebe implicitne nesie právo slobody, keďže sa eliminuje vzájomná závislosť jedincov. Pirni ďalej tvrdí, že vytvorením priestoru pre vývoj slobody dochádza i k formovaniu istého druhu patriotickej solidarity členov spoločnosti.

Na tejto báze Pirni uvažuje o tom, ako je možné odhaliť obsah sociálnych práv. Najprv síce identifikuje sféru prelínania sa troch aspektov – právnych princípov (slobody, rovnosti, nezávislosti), štátu blahobytu a idey občianstva (ktorá by podľa jeho názoru mala slúžiť na vyjasnenie týchto práv), trochu paradoxne však konštatuje, že rozsah týchto aspektov a možnosti ich prelínania sú také variabilné, že sociálne práva nie je možné úplne striktné vymedziť. Tieto aspekty totiž pod sebou zahŕňajú o. i. množstvo sociálnych služieb a inštitúcií, ktoré sa rôznorodým spôsobom podieľajú na existencii týchto práv. Rovnako sa nejasnosť týchto práv predpokladá kvôli ich neurčitému vzťahu tak k súkromnému, ako aj verejnému právu. Z tohto dôvodu pristupuje Pirni k ich vyjasneniu prostredníctvom vlastných Kantových ideí.

Základ sociálnych práv u tohto filozofa pritom nachádza v diele *Základy metafyziky mravov*, konkrétne v kategórii ríša účelov. Tá totiž predstavuje komunitu rozumných bytostí, nachádzajúcu sa v systematickom spojení, ktoré je sprostredkované spoločenskými (zdieľanými) zákonmi, totalitou, v ktorej všetky slobodné bytosti poslúchajú im dané právo (ktoré simultánne zdieľajú s ďalšími), pričom sa „vzdávajú“ svojej osobitosti, a tak rozpoznávajú autonómiu všetkých ostatných subjektov. Prezентuje sa tu morálna i právna stránka, ktoré slúžia na zabezpečenie jednoty a kooperácie ľudí v súlade s právami všeobecne, čím sa táto ríša zároveň stáva zdrojom legitimacy oboch typov noriem v Kantovej praktickej filozofii.

Táto ríša tak predstavuje pre Pirniho štruktúru, na ktorej je možné budovať

sociálne práva, pretože si ľudia prostredníctvom kategorického imperatívu uvedomujú tak nevyhnutnosť vzájomného rešpektu, čo v praxi znamená vytvorenie individuálneho priestoru pre hľadanie vlastného šťastia v súlade so slobodou ostatných, ako aj potrebu kooperovať na spoločnom, zdieľanom ciele, ktorým je spoločnosť, kde sa na najvyššom stupni spája maximálna sloboda pod vonkajšími zákonmi s nevyvrátiteľnou mocou. V tomto ideálnom stave (podobne ako v ríši účelov) sa definitívne eliminuje nerovnosť v medziľudských vzťahoch v právnom slova zmysle, čím sa vytvára dokonalý priestor pre sebarealizáciu jedinca.

Aj keď idea ríše účelov je pre Pirniho nenaplniteľným ideálom, má dôležité implikácie pre medziľudské konanie. Ako idea uložená človeku praktickým rozumom mu vstúpuje ideu slobody, ktorá prislúcha všetkým členom ľudstva. Orientuje človeka na vedomie udržiavať s ostatnými ľuďmi zodpovedný a konzistentný vzťah, pretože spolu tvoria systematické spojenie. To značí, že akékoľvek konanie či voľba, ktorú človek uskutočňuje, neovplyvňuje len jeho samotného, ale zahŕňa a ovplyvňuje i ostatných ľudí.

Zhrňajúc Pirniho štúdiu, možno konštatovať, že síce formu sociálnych práv spája s Kantovou ideou ríše účelov, kde sa prelína morálna i právna stránka normovania ľudstva, ich obsah však necháva otvorený, keďže ten sa spája s úrovňou ľudského vedomia porozumieť hodnote ľudskej slobody a jej významu pre vzájomné spojenie a napredovanie ľudí.

Helga Varden v komparatívnej štúdii *Rawls Vs. Nozick Vs. Kant on Domestic Economic Justice* skúma prístupy troch svetoznámych mysliteľov, ktorí svojimi ideami zásadne ovplyvnili myslenie o forme spoločnosti a predstavili takpovediac paradigmy uvažovania o usporiadaní v nej. Autorka pri porovnávaní ich ideí vyzdvihuje model Kanta, pretože ho vníma z viacerých faktorov ako systematickejší a konzistentnejší v porovnaní s modelmi jeho oponentov.

Dôvody, prečo ho takto vníma, sú nasledujúce: Kant v porovnaní s Rawlsom lepšie poňal zladenie a komplementaritu súkromného a verejného práva. U Kanta nepostačuje prirodzený stav (a v ňom sa formujúce súkromné právo) na vytvorenie spravodlivých pomerov tak, ako sa domnieval Rawls. Dôvodom je podľa neho divoká sloboda jedincov (čo znamená, že jedinci môžu konať prakticky všetko) a chýbajúca autorita, ktorá by túto slobodu regulovala. Na to, aby takáto autorita vznikla, je podľa Kanta potrebný spoločenský stav a verejné právo, ktoré je fundované princípom občianskej slobody. Ňou zároveň Kant stanovuje limitujúcu podmienku pre reguláciu vzájomných medziľudských vzťahov. To o. i. znamená, že občianska sloboda má byť prístupná všetkým členom spoločnosti na formálne zabezpečenie možnosti ich sebarealizácie, čo sa vzťahuje na ich vrodené právo slobody.

Práve vrozenosť a jedinečnosť práva slobody sú kľúčové pre ďalšie Vardenovej uvažovanie. Autorka v tomto kontexte svoju pozornosť obracia na otázky nepodmienenej pomoci chudobným (nedokonalým morálnym povinnosťami), zabezpečeniu možnosti prechodu pasívnych občanov k aktívnemu občianstvu, ale i k reforme štátu smerom k „pravej republike“, cez ktoré ukazuje primát slobody ako nástroja, ale i cieľa ľudskej spoločnosti.

V tejto súvislosti Varden predpokladá, že Kantova koncepcia občianskej spoločnosti môže poslúžiť ako východisko pri liberálnej kritike istých naliehavých problémov jadrových inštitúcií modernej spoločnosti (konkrétne v oblasti verejnej správy, v boji s chudobou a pri vytvorení podmienok pre vzdelávanie), v rámci ktorých žijeme a od ktorých je závislý výkon našej slobody.

Autorka svojou analýzou zdôrazňuje význam hodnoty človeka a jej nezameniteľnosť vo vzťahu k čomukoľvek inému, čím artikuluje nemožnosť ho neadekvátne obmedzovať vzhľadom na túto jeho hodnotu.

Cez túto optiku zhodnocuje autorka Kantovu predstavu o oprávnení človeka stať sa aktívnym občanom, súbežne s tým však kritizuje jeho kritérium „kvality“ človeka, keďže vylučuje z uvedeného oprávnenia ženy. V rámci tejto optiky ďalej pozitívne reflektuje i Kantovu koncepciu (univerzálneho) verejného práva, ktoré má eliminovať ľubovôľu istých jedincov či skupín, vedúcu k diskriminácii, inštrumentalizácii či iným reštrikciám pre ostatných, ktoré by boli v rozpore so spomenutým vrozeným právom slobody.

V ďalšej časti príspevku Varden komparuje uvedených troch autorov v otázke spravodlivých pomerov v prirodzenom a spoločenskom stave, pričom vyzdvihuje teóriu, ktorú ponúkol práve Kant. Príčina nedostatku Nozickovej teórie spočíva v jeho nedocenení „prirodzenosti“ a všetkých implikácií štátneho monopolu na prinucovanie. Autorka v tomto monopole vidí novú morálnu skutočnosť dôležitú na pochopenie toho, prečo štáty musia chrániť prístup k právnej ochrane pre všetkých, ale taktiež i skutočnosť, ktorá sa týka garancie legálneho prístupu k základným prostriedkom pre všetkých. Nozick sa podľa Varden mýli v tom, že, pripúšťajúc možnosť spravodlivosti v prirodzenom stave, chápe verejnú autoritu iba ako ďalšiu súkromnú osobu, nie ako subjekt všeobecnej vôle (Kant), ktorý ako legálno-politický inštitucionálny rámec zabezpečuje možnosť vzájomného konania ľudí vo forme spravodlivých interakcií. To mu aj bráni porozumieť vzájomnému dopĺňaniu verejného a súkromného práva v spravodlivých štátoch, ako aj tomu, ako sa tieto inštitúcie reformujú v čase.

U Rawlsa vidí Varden problém v oddelení rovín súkromného a verejného práva, resp. v nedostatočnom rozvinutí vzťahu ich vzájomného dopĺňania, čo ho vedie i k nesprávnej úvahe, že vznik štátov je možné chápať iba ako istú podobu uvážlivosti (tu autorka naráža na Rawlsovu ideu „závoja nevedomosti“).

Filozofka teda preukazuje, že Kant svojou právnou koncepciou presiahol snahy moderných mysliteľov (v tomto prípade Rawlsa s Nozickom) o vyjasnenie spravodlivých pomerov v spoločnosti, keďže kombinuje v sebe navonok protichodné prístupy – ideu podpory slobody a štátnu intervenciu (nepodmienená podpora chudobných) – za účelom zabezpečiť všetkým členom spoločnosti prístup k vlastnému slobodnému sebaurčeniu. V istých momentoch sa síce zdá jej chápanie a rozvinutie Kanta neadekvátne, ako v prípade obhajoby oprávnenia štátu prinútiť vlastníkov nešpecifikovaných obchodov, aby vytvorili bezbariérové prístupy pre postihnutých, čím by sa umožnil všetkým členom spoločnosti vstup do týchto priestorov, no i tieto úvahy podľa nášho názoru prispievajú k tomu, aby sa Kant ukázal vo svetle súčasnosti ako stále aktuálny mysliteľ a v istých momentoch dokonca ako aktuálnejší a uvážlivejší než poniektorí moderní myslitelia.

Predposledný príspevok tejto monografie s názvom *Rawls and Kant on Compliance with International Laws of Justice* predstavuje mexická autorka Faviola Rivera Castro. Jej snahou je nájsť adekvátny základ pre dodržiavanie medzinárodných spravodlivých zákonov, pričom ako východiskové pozície si mysliteľka vybrala Rawlsovu ideu ľudského zmyslu pre spravodlivosť a Kantove non-morálne mechanizmy.

V prvom prípade ide o to, že spomenutý zmysel pre spravodlivosť sa viaže na spôsob organizácie štátu. Rawls predpokladá, že v liberálnych a slušných (decent) štátoch sú ich členovia schopní dobrovoľne a bez nátlaku kooperovať v súlade s „právom ľudí“, t. j. že sledujú dosahovanie rozumnej spravodlivej ľudskej spoločnosti na základe svojej morálnej kompetencie. Aj preto sú tieto štáty naklonené medzinárodne usporiadaným spravodlivým vzťahom a vhodné na ich vznik. Na rozdiel od nich štáty bez takejto organizácie musia za týmto účelom uskutočniť vnútornú inštitucionálnu reformu. Bez nej (a z toho vyplývajúcej väčšej nespravodlivosti a rozkladu morálnych štruktúr vnútri štátu) hrozí väčšie riziko vojny a konfliktov navonok.

Kant na rozdiel od Rawlsa tvrdil, že riešenie konfliktov tak na vnútroštátnej, ako aj na medzinárodnej úrovni vyrieši právna regulácia, resp. non-morálne mechanizmy. Tu treba upozorniť na to, že prvá rovina regulácie je fundovaná všeobecnou vôľou, ktorá požaduje podriadenie vôle jednotlivca verejným (univerzálnym) zákonom. Najdôležitejší z týchto zákonov pritom znie takto: „konaj navonok tak, aby si pri slobodnom používaní svojej vôle mohol koexistovať so slobodou každého v súlade s univerzálnym zákonom“. Práve tento vzťah sa prenáša i na medzinárodnú úroveň, kde Kant požaduje analogickú reguláciu¹,

¹ Táto regulácia zahŕňa rovnocenný postoj ku každému členovi zväzu, vytvorenie rovnosti síl, zabezpečenie vzájomnej dôvery (o. i. nezbrojiť pre prípad novej vojny) a dodržiavanie recipročnej

avšak v rámci medzinárodného zväzu štátov. Tento zväz podľa Kanta dokáže zadržiavať riziko vojny a bráni presadeniu prirodzeného stavu, ktorý filozof bez právnej regulácie predpokladá.

Castro sledovaním týchto dvoch pozícií do istej miery preukazuje, aké sú rozdiely u vybraných autorov pri kontraktualistickom (Kant) a nekontraktualistickom (Rawls) prístupe v otázke vytvárania medzinárodnej podoby spravodlivých zákonov. Problematické je však jej konštatovanie o rozdielnosti autorov na vnútroštátnej úrovni. Tu by sa dalo rovnako dobre argumentovať, že autori sa prelínajú minimálne v spôsobe uvažovania, keďže Kant podobne ako Rawls požaduje istý spôsob vládnutia (republikánsky) na to, aby sa mohli vytvoriť adekvátne podmienky pre medzinárodný zväz, kde by sa minimalizovala hrozba vojny, resp. konfliktu.

Na druhej strane vzhľadom na medzinárodné vzťahy Castro preukázala vyššiu komplexnosť Kantovho riešenia predovšetkým z hľadiska jasnejšej vízie uskutočnenia pomerov medzi štátmi v podobe medzinárodného zväzu, ktorý by riešil vzájomné konflikty, aj keď je potrebné dodať, že dnešná doba toho ešte nie je ideálnym svedkom.

Joel Thiago Klein uzatvára zborník sondou do praktického rozmeru Kantovho filozofického myslenia s témou *Kant and Public Education for Enhancing Moral Virtue: The Necessary Conditions for Ensuring Enlightened Patriotism*. Brazílsky výskumník svoju pozornosť obracia na širšie stanovenú tézu, ktorá tvrdí, že na to, aby ľudia mohli byť *praktickými bytosťami*, musia vedieť adekvátne používať svoj rozum (s. 149). K tomu má prispieť niekoľko faktorov, pričom podstatnú úlohu zohráva štát a jeho možnosti vzdelávania jeho členov.

Klein v úvodnej časti štúdie, skúmajúc vzťah Kantovej antropológie, filozofie dejín a politiky, tvrdí, že na uskutočnenie pokroku sledujúceho ideu večného mieru (spoločný prienik politickej filozofie a filozofie dejín Kanta) je potrebné zabezpečiť morálny pokrok spoločnosti. Ten vystupuje ako povinnosť, ktorou sú viazaní tak občania, ako aj suverén. To potvrdzuje i Kantova kritická antropológia, kde sa prezentuje povinnosť štátu usilovať sa o také zriadenie, kde bude možné najlepšie morálne vzdelanie. Ľudstvo, ktoré je na ceste k morálnemu zdokonaľovaniu, tak vyžaduje politické inštitúcie, ktoré by ich v súlade s právom formovali k uvedenému cieľu, ale ktoré by boli zároveň reformovateľné v súlade s rastom a potrebami morálneho (rozumného a slobodného) uvažovania ľudí.

V súlade s tým Klein podľa vzoru Kanta tvrdí, že v politickom kontexte je preto potrebné podporovať u ľudí patriotický spôsob uvažovania, ktorý občanovi umožňuje rozoznať jeho práva a povinnosti, ale i podieľať sa na správe vecí verejných. Takto si totiž uvedomuje „ducha“ práva, nielen jeho „literu“, čo možno

nezávislosti (s. 140 – 142).

označiť ako morálnu cnosť, pretože právo nie je už len vynúteným príkazom, ale dobrovoľne (rozumne) rešpektovaným normatívom. Tak si človek uvedomuje i význam tohto imperatívu pre ostatných ľudí a ich práva. V tomto kontexte potom aktívni občania – no tiež rovnako nazerajúci štát – pristupujú k členom spoločnosti, ako aj k ostatným štátom nielen ako k právnym, ale taktiež aj morálnym subjektom.

Na to, aby sa takýto spôsob uvažovania rozšíril postupne na všetkých členov ľudstva, je podľa Kleina potrebné vzdelávanie založené na troch princípoch: povinnosť, reflektujúce princípy a priebežné aplikovanie slobodného verejného používania rozumu.

Povinnosť sa viaže na ideu vlastného sebarozvoja tak jedinca, ako aj štátu založeného na rozumových, a nie empirických základoch. Klein má na mysli samozrejme Kantove rozumové apriórne právne a morálne princípy, ktoré má štát pri vývoji jedincov zabezpečovať. Reflektujúce princípy zase predstavujú pedagogický rozmer myslenia filozofa, konkrétne vývoj samostatného a kriticky založeného myslenia, ktoré sa nezakladá iba na naučenom, ustálenom zvyku. Tieto dva body istým spôsobom zahŕňa, ale i rozvíja tretí aspekt, a to verejné používanie rozumu, ktoré Kant v *osvietenskom spise* predstavuje ako odborne fundovanú, verejnú a slobodnú kritiku spoločensko-politických inštitúcií, založenú na rozumnej konštruktívnej diskusii učencov a členov „čitateľskej verejnosti“. Klein tvrdí, že cieľom tejto diskusie je priblížiť sa k pravde, čo značí podrobne a hlavne kompetentne reflektovať konkrétne problémy verejnej sféry a poskytnúť erudované názory na nich. Ide tu tak aj o preskúmavanie a preverovanie legitimacy pozitívneho práva a jeho súlad s metafyzickými princípmi práva. Pri takejto praxi sa má nielen rozvíjať *slobodný* potenciál ľudí, ale tiež sa skúma, čo politika potrebuje a aká má byť, teda hľadá sa najvhodnejšie skĺbenie morálky a práva.

Podpora vzdelávania občanov má podľa Kleina preto v sebe kombinovať patriotické a republikánske prvky, keďže oba podporujú slobodné používanie rozumu, t. j. morálne zmýšľanie. Takýto spôsob používania rozumu je rovnako prospešný pre občanov, ako aj pre suveréna, keďže, ako sám Kant zdôrazňuje v diele *K večnému mieru*, iba morálny politik je schopný nastoliť pravú republiku.

Klein týmto záverom zdôrazňuje, že všetci členovia spoločnosti bez ohľadu na svoje spoločenské postavenie sú ľuďmi, ktorí disponujú morálnym potenciálom, ktorý je nevyhnutné rozvíjať na stanovenie ideálnych podmienok spoločnosti. Bez uvedomenia si tejto skutočnosti môže síce istá skupina ľudí vytvárať a realizovať víziu pokroku, avšak spoločnosť ako celok ďaleko nepokročí. Preto je potrebné, aby obe zložky spoločnosti, tak ľud, ako aj mocenská predstaviteľia, spoločne „ťahali za jeden koniec povrazu“, aby akékoľvek progresívne reformy,

aktivity a iniciatívy celkom naplnili svoj účel.

Uvažujúc na záver o napĺňaní účelu osvety v súčasnom spoločensko- a humanitnovednom priestore, možno povedať, že recenzovaný zborník spĺňa kritériá kvalitnej vedeckej práce – od odbornosti jej autorov cez úroveň analýzy jednotlivých problémov až po inováciu a aktuálnosť väčšiny príspevkov. Dovoľme si povedať, že to z neho robí na poli kantovsky orientovanej, ale i širšej osvetovej literatúry kvalitný zdroj, ktorý nielenže skúma vybrané problémy súčasnej doby z novátorskej perspektívy, ale tiež ponúka dôvod na ďalšie štúdium samotného Kanta, ktorý sa aj po vyše 200 rokoch od svojho skonu predstavuje ako ešte stále nevyčerpaný zdroj inšpirácie a podnetov.

Mgr. Kristián Stacho

Inštitút filozofie

Filozofická fakulta

Prešovská univerzita v Prešove

stacho.kristian@smail.unipo.sk